

Alexandrina CUȚUI

ÎNVĂȚĂMÂNTUL ȘI CULTURA ÎN BUCOVINA ÎN TIMPUL PĂSTORIRII LUI ISAIA BALOȘESCU

EDUCATION AND CULTURE IN BUKOVINA DURING THE TIME OF PRIEST ISAIA BALOȘESCU

Abstract: *Isaia Baloșescu became Bishop of the Greek-Oriental Church in Bukovina in a time when the historical province was part of the Galician administration. Although the factual situation was harsh for all Romanians living in Bukovina, in those 11 years that Isaia Baloșescu was bishop, he succeeded in developing the education and culture within the province. He reorganized the public education by opening secondary schools, helped establishing the Theological Institute at Chernivtsi/Chernovtsy and supported the issuing of the first Romanian publications including calendars. But the bishop had the misfortune of being a priest in a time of absolutism, when all of the different confessions in the province were on the verge of being converted to Catholicism and all institutions to Germanic type. Every one of those measures had a devastating effect on the Romanians living in Bukovina.*

De la moartea episcopului Daniil Vlahovici, după aproape un an, în care scaunul episcopal a rămas vacant, împăratul a numit la cârma arhidiecezei pe Isaia Baloșescu, a cărui păstorie a fost una relativ scurtă (1823-1834).

Isaia Baloșescu a fost vicarul episcopului Daniil Vlahovici și avea grijă de eparhie când episcopul era plecat, iar în anumite situații, era persoana care lucra din umbră pentru credincioși.

În 1775, când Bucovina a fost anexată, generalul Splény vorbea numai de moldoveni¹ ca populație băștinașă, aceștia fiind în totalitate ortodocși². Alte naționalități străine românilor erau doar cazuri izolate prin orașe. Erau doar câteva familii, prin zona Vijniței și a Putilei, de origine ruteană.³ În perioada în care Bucovina a fost sub administrație galițiană (1786-1861), au avut loc importante imigrări de populație. Cei mai mulți erau ruteni, galițieni, evrei, dar și germani. Aceștia erau în marea lor majoritate de confesiune catolică.

Isaia Baloșescu a avut neșansa de a ajunge episcop într-un moment în care rutenizarea și catolicizarea Bucovinei era în plină expansiune. Dependența de administrația galițiană era tot mai apăsătoare pentru românii bucovineni, datorită regimului absolutist condus de Metternich.

¹ Radu Grigorovici, *Bucovina în primele descrieri geografice, istorie, economie și demografie*, ediție bilingvă, București, Editura Academiei Române, 1998, p. 220.

² Serviciul Arhivelor Naționale Istorice Centrale București (în continuare S.A.N.I.C.), Fond *Consiliul Aulic de Război*, pachet I, doc. nr. 3.

³ Johann Polek, *Major Friedrich von Miege, Topographische Beschreibung der Bukowina*, în „J.B.L.M.”, Nr. 8/1900, pp. 53-54.

Noul episcop iubea mult dreptmăritoarea Biserică, pe care o slujea cu tot devotamentul. De aceea, a avut mereu relații tensionate cu oficialitățile statale datorate râvnei cu care lupta neîntrerupt pentru a obține drepturi pentru Biserica al cărei reprezentant era. Însă față de mitropolitul sub a cărui ascultare se afla, a avut mereu o atitudine cuviincioasă, așa cum cereau canoanele bisericești. În ce privește relațiile cu fosta mitropolie de sub a cărei ascultare Biserica bucovineană a fost smulsă, „Isaia Baloșescu se străduiește să refacă relațiile cu Mitropolia Moldovei, părăsite încă din timpul episcopului «exempt» Dosoftei Herescu”⁴. Acest lucru l-a și reușit, deoarece a primit vizite ale Mitropolitului Veniamin în 1822, când acesta s-a cazat „la boierul Ilschi în Crasna, iar în iarna anilor 1822-1823, a stat la Mănăstirea Sf. Ioan cel Nou”⁵. De asemenea, a ținut legătura cu românii fruntași din Transilvania.⁶

Sub Isaia Baloșescu, învățământul și cultura au avut parte de o reală dezvoltare. În cei 11 ani de păstorire, acest ierarh „a vrut să îndrepte o situație grea, lăsată de înaintașul său. Și-a legat numele de reorganizarea învățământului teologic, prin înființarea Institutului Teologic”⁷. El a elaborat un proiect în această privință și, după multă muncă, prin iscusința sa, a reușit, la 26 septembrie 1826, după un deceniu de luptă⁸, să deschidă un Institut Teologic, în care funcționa și un Seminar clerical. Lângă școală, aveau deschis și un internat cu un număr de 50 de locuri.

Noul Institut Teologic avea organizarea unei școli superioare pentru disciplinele teologice întocmite după modelul Academiei de la Putna⁹. Avea o programă școlară care, pentru aprobare, a trebuit să fie la nivelul și la exigența celorlaltor școli superioare din imperiu. Durata de studii era de patru ani, se predau 16 discipline de învățământ teoretic și un număr însemnat de ore practice de oficiere a slujbelor.¹⁰ Din păcate, însă, nu reuși ca în acest institut limba de predare să fie româna. Aici se studia în germană, latină și greacă. Unii istorici susțin că „Teologia pastorală se făcea totuși în limba română”¹¹. Profesorii erau dintre preoții care aveau studii superioare absolvite în Institutele catolice din Viena și Lemberg.¹²

La acest Institut, se primeau absolvenți de liceu, iar toată cheltuiala școlilor era din Fondul religionar ortodox. Ca școală, a reușit imediat să-și clădească un prestigiu, tinerii bucovineni de acum aveau unde-și urma studiile, ceea ce nu se putea spune până atunci, când majoritatea erau nevoiți să părăsească țara pentru a putea să învețe. Începeau să vină tineri din Moldova (și nu numai) la Cernăuți pentru studii. Și mitropolitul Veniamin

⁴ Constantin Cojocaru, *Isaia Baloșescu, Episcopul Bucovinei (17 iulie 1823-14 septembrie 1834)*, în „*Analale Bucovinei*”, An VII, Nr. 2/2000, p. 377.

⁵ *Ibidem*, p. 338.

⁶ Simeon Reli, *Originea și evoluția istorică a costumului preoțesc la români*, Cernăuți, s.n., 1936, p. 23.

⁷ Serviciul Județean al Arhivelor Naționale Suceava (în continuare S.J.A.N.), Fond *Colecția „Documente”*, pachet XXVI, doc. nr. 24.

⁸ Mihai Iacobescu, *30 de zile în „Siberia” căutând arhivele Bucovinei*, Iași, Editura Junimea, 2005, p. 100.

⁹ Ion Nistor, *Istoria Bisericii din Bucovina și a rostului său național-cultural în viața românilor bucovineni*, Rădăuți, Editura Septerion, 2003, p. 40.

¹⁰ Mihai Iacobescu, *Isaia Baloșescu (1766-1834)*, în „*Analele Bucovinei*”, an IV, nr.1/1997, p. 15.

¹¹ Dimitrie Dan, *Rolul preoțimii bucovinene în menținerea românismului*, Cernăuți, Tipografia Mitropolitul Silvestru, 1925, p. 10.

¹² *** *Învățământul teologic din Bucovina în secolul al XIX-lea*, în „*Biserica Ortodoxă Română*”, Buletinul Oficial al Patriarhiei Române, București, An XCIX, 1981 (septembrie-octombrie), Nr. 9-10, p. 997.

trimise acolo, în anul 1826, „pe tânărul Iordachi, dându-l în seama episcopului și a superiorului de la Seminaru, ardeleanul Melchisedec Lemeni”¹³. Iată cum înțeleptul vlădică a reușit să smulgă autorităților ceva din veniturile Fondului religios, „punându-se astfel bazele începutului învățământului superior în Bucovina”¹⁴.

Din 4 octombrie 1827, Institutul Teologic din Cernăuți capătă denumirea de Academie Teologică. În lupta sa pentru „luminarea” poporului, episcopul Isaia Baloșescu a pierdut totuși lupta cu autoritățile pentru readucerea limbii române în școli. A reușit cel puțin să facă ceva pentru copiii simpli. Până în „anul 1823 erau organizate pe lângă bisericile parohiale vreo 27 de școli românești de țară. Învățătorii erau în exclusivitate preoți. Episcopul Isaia îndemna poporul, prin epistole pastorale, să-și dea copiii la școală”¹⁵. Prin școlile pe care luptase să le deschidă, episcopul s-a arătat un înflăcărat luptător pentru avansarea culturii în Bucovina. El spunea că, în fața lui Dumnezeu, o să răspundă

toți cei care din neștiință, din lipsă de pricepere sau poate din porniri josnice și neonestे au tergiversat înființarea acestor așezăminte răspânditoare de cultură, așa de trebuincioase și folositoare, atât pentru viața bisericească, precum și pentru cea din afara Bisericii, fiindcă ei, prin zădărnicia aceasta au răpit credincioșilor posibilitatea mântuirii sufletești, au ținut pe loc combaterea imoralității, deși n-au provocat-o, au lipsit pe locuitorii Bucovinei de fericirea civică¹⁶.

Iată cum luminatul prelat pune cultura poporului pe aceeași balanță cu mântuirea sufletului, cultură pe care o numea „fericire civică”.

Degeaba a tot făcut plângeri prin care și-a arătat nemulțumirea față de „confiscarea” școlilor ortodoxe și transformarea lor în școli catolice. Episcopul Isaia Baloșescu a făcut demersuri în mai multe rânduri:

În rapoartele sale către Comisia Aulică de Studii (Studien - Hof-Comision) de la 1826, 1832, 1833 și 1834, Isaia arăta starea tristă în care se afla instrucția poporului băștinaș al Bucovinei pe urma colonizării școlilor din țară și ceru grabnice măsuri de îmbunătățire¹⁷.

Însă de această dată, marea dorință a lui de a înființa școli primare pentru copiii români a rămas neascultată de autorități. Cel puțin, stârnise oamenilor simpli dorința de a învăța în limba maternă. Această sămânță sădită în sufletul poporului de vlădică Isaia avea să încolțească ceva mai târziu, după ce bătrânul păstor avea să-și lase „turma” și să plece la cele veșnice.

Sub administrația galițiană, era obligatoriu ca dascălii să cunoască limba germană, ba mai mult, trebuia să fie și de confesiune catolică.

¹³ Nicolae Iorga, *Istoria Bisericii Românești*, Vălenii de Munte, Tipografia Neamul Românesc, 1908, p. 264; C. Erbiceanu, *Mitropolia Moldovei și Sucevei 1889*, pp. 414-415.

¹⁴ Mihai Iacobescu, *30 de zile...*, p. 101.

¹⁵ C. Cojocaru, *Isaia Baloșescu...* p. 383.

¹⁶ Mihai Iacobescu, *Isaia Baloșescu...*, p. 15.

¹⁷ Ion Nistor, *Istoria Bisericii...*, p. 43.

[...] au fost ani triști. Sub conducerea consistoriului catolic învățătorii români aveau de ales între două posibilități: 1) de a trece la catolicism, 2) de a părăsi școala. În locul învățătorilor, care au demisionat au fost aduși învățători catolici din Galiția, care nu știau și nu voiau să învețe românește iar pușinii învățători ortodocși rămași erau supuși tot consistoriului catolic.¹⁸

Aceste măsuri au dus la emigrarea în Moldova a majorității dascălilor români.

În aceeași perioadă cu apariția școlilor, încep să apară și câteva publicații în limba română. Un alt mare cărturar care s-a afirmat în acele vremuri grele a fost Teodor Racoce, acel cancelar și translator al Curții imperiale. El a scris în anul „1817 și s-a tipărit în 1820 prima foaie periodică românească”¹⁹. În același timp, trebuie să amintim și de Porfiriu Dimitrovici, preot și catehet la Școala Națională din Cernăuți, care redactează cel dintâi calendar românesc ce cuprindea și învățături. Acesta se intitula *Calendariu românesc*²⁰. Pe lângă acest calendar, a mai scris „în 1826 *Diaconariu*, mai târziu *Lexicon etimologic românesc* iar în 1842 *Atotputernicia lui Dumnezeu*”²¹. Din păcate, calendarul care începuse să apară din 1809, a fost întrerupt în 1824, el reapărând în anul 1840.

Atâta timp cât Bucovina a aparținut din punct de vedere administrativ de Galiția, dar și după ce aceasta și-a câștigat autonomia, Fondul religios ortodox era împărțit între ortodocși și catolici. Astfel, din acest fond s-au construit biserici catolice și erau stipendiate toate școlile catolice din Bucovina.²² De asemenea, școlile românești erau întreținute din Fondul religios. Deci, prin averea Bisericii Greco-Orientale din Bucovina aveau să fie susținute financiar și să se dezvolte învățământul și cultura în întreaga Bucovină.

Putem spune, așadar, că în pofida tuturor eforturilor făcute de către episcopul Isaia Baloșescu pentru dezvoltarea învățământului în Bucovina, după moartea lui, sub episcopul Hacman, învățământul secundar se afla în continuare într-o situație critică.

¹⁸ Mircea Grigoroviță, *Învățământul în Nordul Bucovinei (1775-1944)*, București, Editura Didactică și Pedagogică RA, 1993, p. 39.

¹⁹ Vasile Schipor, *Probleme ale cultivării limbii române în calendarele românești din Bucovina (1809-1918)*, în „Analele Bucovinei”, an I, nr. 2/1994, p. 312.

²⁰ Dimitrie Dan, *Rolul preoșimii bucovinene în menținerea românismului de la robirea (1775) la desrobirea Bucovinei (15/XI 1918), un adaos la istoria Bisericii române*, Cernăuți, Tipografia Mitropolitul Silvestru, 1925, p. 17.

²¹ *Ibidem*, *passim*.

²² Dimitrie Onciulescu, *O încercare de catolicizare a Bucovinei*, Cernăuți, Tiparul „Glasul Bucovinei”, 1939, p. 17.